

EEN MIJMERING OVER ONZE

BOSSCHE BRUGGEN.

Ik heb nooit enig zakelijk belang gehad in de vele bruggen die onze stad rijk waren en nog zijn. Wat ik met deze bruggen te doen had, bestond louter uit het passeren van zo'n bouwsel of het wachten bij een geopende brug tot de schepen gepasseerd waren.

Hoe je ook naar de *STAD* wou, je moest altijd wel de één of andere brug passeren over de *Aa; Dommel; Dieze of Zuid – Willemsvaart*. Ook zondags als we gingen wandelen met vader en moeder ging de route altijd via één of meerdere bruggen.

Afhankelijk van de weersomstandigheden of anderszins hadden we de keus uit een tweetal routes die beiden als eindpunt hadden: Mijn grootouders op de Havensingel.

Bij goed weer wandelden we *buitenom*, bij slecht weer of andere omstandigheden gingen we *binnendoor*.

De route *buitenom* was over de Pelssingel; Muntelbolwerk via de Watertoren naar het Plantsoen. Vervolgens de Spinhuiswal, langs de Sint-Catrienkerk; Beerenwoutstraat; en dan richting Havensingel.

De eerste brug welke we op onze wandeling passeerden was de *Bartenbrug*; zo genoemd naar de bouwpastoor en stichter van de nabijgelegen kerk.

De brug die we vervolgens passeerden was die bij Sluis 0, welke steevast aangeduid werd met de benaming; *de Plantsoenbrug*. Deze benaming hield verband met het daar gelegen park, dat liep vanaf de Zuid – Willemsvaart, langs de muziekkiosk tot aan de Pettelaarseweg.

Op dit gedeelte kon het op mooie zomerse zondagen verdomd druk zijn. Bij de muziekkiosk stond ook toen al de = nu gedeeltelijk gesloopte = fontein welke dan in werking was. Links van deze muziekkiosk had je de theetuin van de familie Kitslaar, waar de welgestelde Bosschenaren neerstreken voor een frisse dronk. Voor ons was dat niet weggelegd; hadden we geluk dan kregen we een ijsje van het daar staande ijscokarretje.

We hebben zelden bij onze wandeling gebruik gemaakt van de brug *Hinthamereinde - Hinthamerstraat*. In die tijd nader aangeduid als de *Brug bij de Kapel*.

Overigens waren dit niet de bruggen die er nu liggen, zowel in de meidagen van het jaar 1940 als bij de bevrijding van onze stad in oktober 1944 werden zij vernield..

Als ik me goed herinner had je - waar nu het bevrijdingsmonument staat - zowel een brug naar de Triniteitstraat als een brug naar de Pettelaarseweg.

In het park bij de brug aan de Triniteitstraat = *de Casinotuin* = vertoefden we wel eens vaker; zij het dan niet om te wandelen maar om in het betreffende jaargetijde naar kastanjes te zoeken.

Toen ik klein was deden we dit met vader, we gingen 's-morgens al heel vroeg van huis vooral als het die nacht hard gewaaid had. In latere jaren mocht ik ook wel met mijn vrienden daar naar toe om kastanjes te zoeken.

Zowel op de heen- als de terugweg maakten we dan altijd gebruik van het bruggetje aan de Cavaleriestraat.

Aan de andere zijde van de Casinotuin had je ook een bruggetje, dat echter door ons nooit gepasseerd werd. Toch meen ik, dat dit niet heeft gelegen aan het bordje nabij deze brug waarop de tekst stond:

STILTE - ZIEKENHUIS

Eerder door de aanwezigheid van dit voor ons imposante gebouw van het ziekenhuis van 'Johannes de Deo' en de mysterieuze sfeer rond zo'n gebouw.

In onze jeugd jaren was liggen in een ziekenhuis zoiets als onderweg zijn naar het kerkhof. Je ging er pas naar toe als je toestand ernstig was. In die jaren werd je, als je niet meer lopen kon, als regel opgehaald door de *M A T*. Dat was een soort bakfiets met een brancard erop, waarover dan een afdek van canvas, waaronder de patiënt lag,

(Ik meen, dat in die periode het Groot – Ziekengasthuis al wél de beschikking had over een soort ziekenauto. De vader van een van mijn vrienden was elektricien in dat ziekenhuis en had als bijfunctie het rijden van de ziekenauto.)

Het uitrukken van de *mat* gebeurde in alle rust en kalmte; voorop de ziekenbroeder op een rijwiel en daarachter de leerling-ziekenbroeder op de fietsbrancard. Deze laatste werd in het ziekenhuis overigens anders aangesproken; namelijk met *novice – broeder*. Dit was iemand die in opleiding was en nog niet zijn gelofte als broeder had afgelegd. De Bossche taal had dit woord nogal verbasterd tot: *unne neviëse*; waaruit wij afleidden, dat hij niet erg schoon was en daarom als straf de brancard moest rijden.

De patiënt ophalen met zo'n fietsbrancard ging nog, maar terug naar het ziekenhuis was een andere zaak, vooral als de betreffende patiënt er een was van enig gewicht. Werd er bij ons in de buurt iemand *opgehaald*, dan stelden we ons nog wel eens op in de buurt van de Rückertbrug nabij de Pelssingel. De attractie was, of het de berijder van de fietsbrancard zou lukken de hindernis van deze brug te nemen. Om de een of andere reden ligt de Muntel lager dan de Noordwal, en dat betekende dat de leerling-ziekenbroeder met kracht moest trappen om tegen de brug op te komen.

Onder de toeziende blikken van ons slaagde hij daar meestal wel in, al of niet met behulp van de hem vergezellende ziekenbroeder. Wél waren we er stellig van overtuigd dat hij *zijn eigen ten barste had moeten trappen* om deze hindernis te nemen.

De genoemde brug was nog wel eens ons speelterrein, maar dan wel onder de brug. We probeerden dan via de eerste pijler over te steken van de dijk aan de Pelssingel naar de dijk aan de Van der Weeghsingel. We gooiden stenen en graszoden ter plaatse in het water waardoor op enige afstand van elkaar kleine eilandjes ontstonden. Het was de kunst om, springend van het ene naar het andere eilandje, de overtocht te volbrengen. Deze waaghalzen waren meestal de iets oudere Muntel-jongens; de jongere generatie was ingedeeld bij de sjouwers van zoden en stenen of moest op de uitkijk gaan staan of er ook *pliesie* aankwam. Mijn vrienden en ik hadden nog wel een zeer belangrijk geheim aan deze brug ontdekt, althans daar waren we heilig van overtuigd.

Halverwege de eerste pijler lag èèn van de stenen in dit bouwwerk los.

Wij veronderstelden, dat achter deze steen het dynamiet lag om deze brug op te blazen. Wij waren op deze gedachte gekomen omdat het toen rond de mobilisatietijd was (1939); een periode waarin belangrijke bruggen ook bewaakt werden.

Uit deze tijd dateerde, naar ik meen, ook een radiospot of een advertentiecampagne in het plaatselijk dagblad met de waarschuwendende kreet: *Pas op, de vijand luistert mee !!*.

Van ons zou hij niets horen. We zwegen als het graf over onze ontdekking.

Overigens is deze brug noch in 1940 noch in 1944 opgeblazen.

Ik betwijfel of de steen wel de functie had die wij ervan dachten, mogelijk was er gewoon te weinig cement gebruikt bij het aanbrengen van dit exemplaar.

Nabij de brug = aan de zijde van de Pelssingel = was er nogal wat grond aangeslibd tegen de pijler, waardoor je in de zomerdag, als de waterstand wat lager was, op dit slib kon staan.

Dit stukje grond werd dan vooral gebruikt voor een sport die je heden ten dage bijna niet meer ziet: *het slijfferen*.

Je moest met een steentje zodanig over het water gooien, dat deze stuitte op het water, waardoor hij met kleine boogjes steeds verder ging.. Er waren er die de overkant van de Aa haalden bij de muur van de Noordwal; mij is dat nooit gelukt.

Om onze wandeling met vader en moeder weer te vervolgen nemen de draad van ons verhaal weer op en gaan we via het Paleis van Justitie langs de kerk van Sint-Catrien door de Vughterstraat en de Beerenwoutstraat om onze weg te vervolgen naar een bijzondere brug: *de Knuppeltjesbrug*.

Deze brug kon goed door de Romeinen gebouwd zijn. Hij was helemaal vervaardigd van hout, terwijl de leuning van deze brug bestond uit boomstammen waarvan de takken op een wel zeer provisorische manier door de bouwers verwijderd waren. Hierdoor ontstonden er knoesten en bulten die aan deze brug zijn bijzonder aanzicht gaven.

De mooiste brug van onze stad, *de Wilhelminabrug*, passeerden we even later; deze was gelegen als verbinding tussen de Visstraat en de weg naar het station.

De pilaren van deze brug waren schitterend versierd met beeldhouwwerken van hertogen te paard en andere figuren.

In 1944 is deze brug bij de bevrijding van onze stad zwaar beschadigd. Het nog overgebleven beeldhouwwerk is toen op verschillende plaatsen in onze stad te pas en te onpas gebruikt. Op dit moment is één der hertogen te paard nog terug te vinden bij het rugbyveld aan de Hekellaan.

Na een glas limonade en voldoende uitgerust te zijn vervolgden we dan onze wandeling vanaf het huis van opa en oma aan de Havensingel naar de Pelssingel.

We kwamen dan over de trambrug die ooit speciaal aangelegd was voor de stoomtram. De brug ging zelden open, maar als het gebeurde was het een ware beleving. Zijn constructie was namelijk zodanig, dat hij niet omhoog ging maar draaide om zijn as, waardoor hij bij geopende stand in het verlengde van de Dommel kwam te liggen. Er was nogal wat mankracht voor nodig om dit gevaarte in beweging te krijgen.

Men gebruikte daarvoor een aantal apparaten, die het beste te vergelijken zijn met die welke de brandweer nu gebruikt om de brandkranen in werking te stellen. Ik had bij zo'n gelegenheid eerste rang om dit schouwspel vanuit een raam in het huis van mijn grootouders gade te slaan.

Misschien wel door zijn constructie werd deze brug door de meeste Bosschenaren aangeduid met de naam: *de Draaibrug*.

Onze volgende brug op weg naar huis was de *Boombrug*.

In mijn jeugd jaren bestond deze brug uit twee delen en werden ze aangeduid met de gezamenlijke benaming van: *Het zilveren Brugske*., kennelijk verwijzend naar de kleur verf waarmee deze bruggen onderhouden werden.

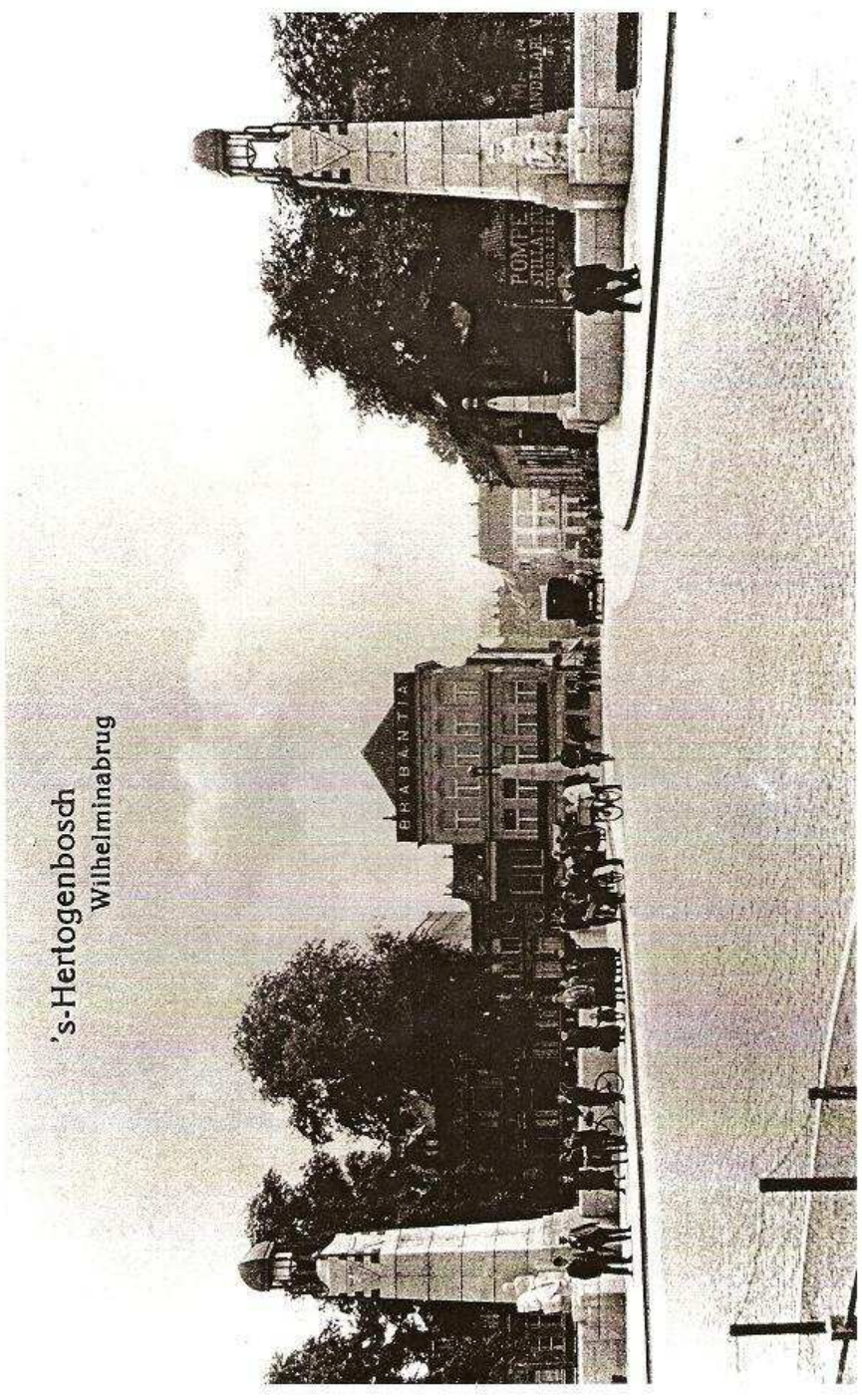
Eén brug was bestemd voor de tram en één brug voor het overige verkeer, waaronder de voetgangers. De brug voor de voetgangers was echter zo smal, dat deze pas door de betreffende groep genomen kon worden als er geen ander verkeer op de brug was.

Omdat dit maar zelden voorkwam liepen de meeste voetgangers bij zo'n schaars moment in een holletje over de brug wat, vooral bij de moeders met een kinderwagen, nogal eens de opmerking ontlokten: *'t is net de vlucht naar Egypte*.

Later toen de tram niet meer reed, heeft men dit gedeelte in orde gemaakt voor voetgangers en fietsers. Voorwaar een grote verbetering. Het was wel zo, dat voor de in- en uitgaande schepen van onze haven er telkens twee bruggen bediend moesten worden,

De haven werd in die tijd vrij veel gebruikt o.a. door de schepen met goederen voor de fabrieken van de Gruyter en het Transportbedrijf Janssen, wiens boten een dagelijkse lijndienst hadden op Amsterdam en Rotterdam.

's-Hertogenbosch
Wilhelminabrug

Vervolgens passeerden we de brug aan het *Ortheneind* hetwelk, evenals de andere bruggen over de Zuid-Willemsvaart, een ophaalbrug was.

Het bedienen van een dergelijke brug was een hele heisa.

Eerst moesten de hekken met de hand gesloten worden en vervolgens moest hij omhoog gedraaid worden. Ik kan mij niet meer herinneren welke van de kanaalbruggen rond de dertiger c/q veertiger jaren van de vorige eeuw nog met de hand dan wel machinaal bediend werden.

De kunst van dit bedienen door de brugwachter zat hem hierin, om pas dan de hekken te sluiten en de brug omhoog te draaien, als het schip vrijwel voor de brug lag.

Te vroeg leverde hem nogal wat kritiek op van de wachtenden voor de hekken, die het beslist niet nodig vonden dat de brug nu al omhoog ging terwijl het schip *nog in geen velden of wegen te zien was !!*

Ook de brug neerlaten was een kunst op zich.

Een goede brugwachter deed dit geruisloos; maar:.....alles moet geleerd worden.

Als de brug met een klap neerkwam was dat het bewijs, dat hij bediend werd door een beginnende kracht; of zoals de Bosschenaren het zo mooi konden zeggen: *Hij hèt zeker nog gin pak aon*. Wat overigens niet wilde zeggen, dat hij naakt aan de brug stond. Hij bezat nog geen vaste aanstelling = was nog in zijn proeftijd = en was daarom nog niet in het bezit van de originele dienstkleiding met pet.

Het bleek mogelijk, dat de brugwachters ook promotie maakten.

Een van onze klanten = ik meen, dat hij brugwachter was aan de Orthenbrug = had dit geluk.

Hij werd overgeplaatst naar de *Diezebrug* om daar zijn jaren te slijten met het bedienen van deze brug.

Helaas is het er nooit van gekomen. Niet dat de man in kwestie niet goed functioneerde, maar de Diezebrug werd nooit geopend of gesloten

De verklaring hiervoor: de verderop gelegen spoorbrug was aanmerkelijk lager dan de genoemde brug en kon door zijn constructie (Baileybrug) niet geopend noch gesloten worden. Het gevolg hiervan was, dat alle schepen die de spoorbrug konden passeren ook de Diezebrug konden passeren zonder dat hij geopend werd.

Verder gaande met onze wandeling passeerden we dan een vaste brug over de rivier de *Aa*.

Nabij deze brug = op een terrein vlak vóór het Kruithuis = was de houtzagerij van de firma *Venrooy* gevestigd. In de rivier de *Aa* lag een enorme hoeveelheid boomstammen die eigendom waren van deze houthandel. Ze lagen daar om *in te wateren*; het hoe en het waarom hiervan is mij nooit duidelijk geworden maar het had iets met de kwaliteit van het gezaagde hout (de planken) te maken.

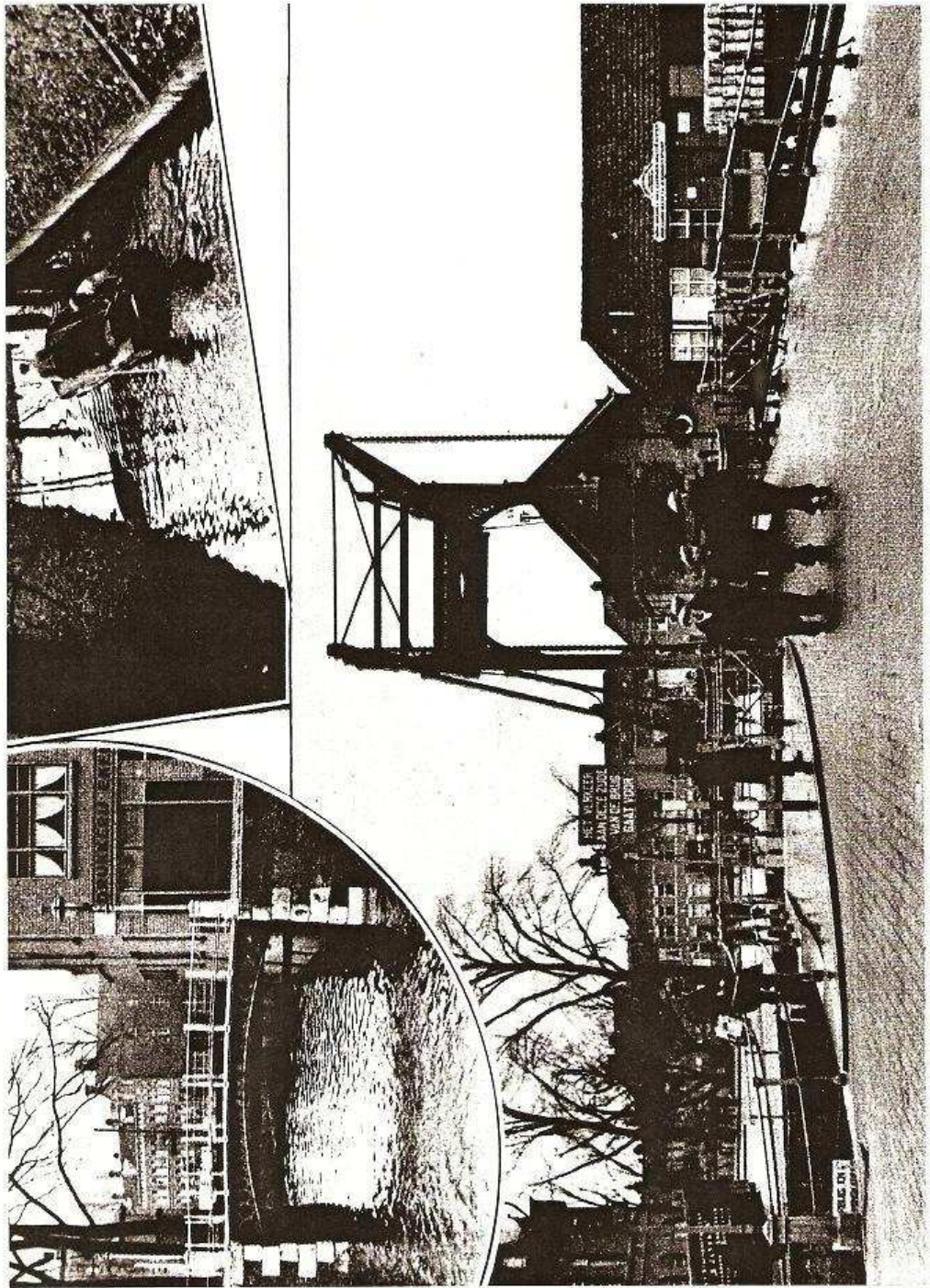
Via de Van der *Weeghensingel* kwamen we dan op de *Pelssingel* en waren we weer thuis.

Voor ik het vergeet, de *binnendoor – route* was dat gedeelte van de hier beschreven wandeling van ná de rustperiode (met een glas limonade) tot aan de *Pelssingel* (of in omgekeerde volgorde.)

Ik had nog een Opa en Oma, waar we = zij het op een andere dag of in combinatie met de binnendoor route = op gezette tijden op visite gingen. Ze woonden in de *Hooge Nieuwstraat*, een straat die met de nieuwbouw c/q uitbreiding van het Groot – Ziekengasthuis verdwenen is. We passeerden dan maar twee bruggen, namelijk de brug tussen de *Jan de la Barlaan / en Van Berckelstraat* en de ophaalbrug bij het *Kardinaal van Rossumplein*.

Deze laatste brug werd door ons de *Veemarktbrug* genoemd, ofschoon de Veemarkt al jaren geleden verplaatst was naar elders in de stad.

Ook bij deze grootouders hing ik wel eens uit het raam om naar een bepaald schouwspel te kijken, weliswaar dan niet aangaande de geschiedenis van een of andere brug maar naar het uitrukken van de *Fanfare de Kikvorsen* vanuit hun stamcafé: *Het Pumpke*
Natuurlijk had onze stad meerdere bruggen maar deze lagen niet binnen het patroon van onze wandeling.

Later, toen er op de zondagen ook gefietst werd al of niet met vrienden, passeerden we ook andere bruggen. Met name noem ik:

Brug in Vught over het Drongelens kanaaltje;

Brug bij Den Dungen over de Zuid – Willemsvaart;

Brug bij de Pettelaarseweg;

Vughterbrug en dan zo door het Bossche Broek naar de Pettelaarseweg

Dit kon in die tijd want aan de linkerzijde van de Vughterweg = achter de huizen = lag een klein bruggetje waar je met je fiets (of lopend) overheen kon. Vlak bij dit bruggetje stond een gebouwtje waarin tijdens de winterperiode in de aanwezige kelders het ijs geborgen werd, dat men tijdens een vorstperiode uit de nabijgelegen sloot hakte. In de zomerdag werd dit ijs dan weer verkocht aan bepaalde bedrijven, b.v. cafés of gegoede ingezetenen van onze stad om hun dranken, die in de ijskast stonden, te koelen..

Ik heb dit verhaal nooit na kunnen trekken, maar toch zou ik wel eens willen weten of het op waarheid berust.

En dan had je nog die vele kleine bruggetjes in onze stad over de toen zo gruwelijk stinkende Dieze.

Ook wel eens een angstig avontuur beleefd ? Ja zeker.

Het moet in 1943 geweest zijn, een periode waarin de jachtvliegtuigen van R.A.F. de treinen aanvielen. We waren met vrienden een eind gaan wandelen en uitgekomen bij het Drongelens kanaal. Op verre afstand reed er een trein op het traject *'s-Hertogenbosch - Lage Zwaluwe*. Plotseling doken er Engelse vliegtuigen op en begonnen de trein te beschieten. Omdat we kort bij de brug over dit kanaal bij de *Kampdijklaan* waren, zochten we dekking onder deze brug. Het moet naar onze begrippen een eeuwigheid geduurd hebben, deze beschieting. Toen alles achter de rug was kwamen we vanuit onze schuilplaats weer te voorschijn en gingen we op een holletje naar huis.

Later hoorden we, dat één van de spoorwegmensen op deze trein, bij de beschieting om het leven was gekomen.

Voor zover na te gaan heeft onze naam niets met bruggen te maken, als we het althans zoeken in het bouwen, het onderhoud of de bediening.

Misschien heeft er een voorvader bijzondere liefde gehad voor bruggen of daar in de buurt gewoond en is hij zo aan de naam gekomen..

Wie zal het zeggen. Trouwens ook de naam *Bruggeman* doet vreemd aan, want de telgen uit deze stam zijn allemaal *Bruggevrouwen*.

Is er veel verschil; behalve dan *man / vrouw*.

Ik denk van niet, ze moeten ook wachten als de brug omhoog is

Vaderdag. 21 juni 1992.

H. Bruggeman.

- Foto no: 1   Wilhelminabrug. (Jaar 1930)
- Foto no: 2.   Boombrug. (Jaar 1928.)
- Foto no: 3.   Het gebouwtje met de ijskelders gefotografeerd
vanaf het Wilhelminaplein in de winter van het jaar 1910.

